

50. Malta edebiyatı üzerine: Tarihsel bir bakış¹**Gamze YÜCETÜRK KURTULMUŞ²****APA:** Yüçetürk Kurtulmuş, G. (2021). Malta edebiyatı üzerine: Tarihsel bir bakış. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 801-818. DOI: 10.29000/rumelide.897883.**Öz**

Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Malta'da kullanılan konuşma ve yazı dilleri aynı doğrultuda çeşitlilik göstermiştir. Sami dil ailesinden olan Maltaca; Arapça ve İtalyanca kelimelerden oluşur ve Latin harfleriyle yazılır. İki farklı dil ailesinden unsurların bir araya geldiği bu dilin doğal olarak kendisine uygun alfabeyi edinmesi zor olmuştur. Dolayısıyla Maltacanın standart bir ortografiye sahip olması ancak 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiş ve edebî dil olarak kullanımı da bu yüzyıldan sonra yaygınlaşmıştır. Fakat daha öncesinde yazımdaki bazı tutarsızlıklarla birlikte az sayıda da olsa Maltaca yazılmış esere rastlanmıştır. Kabul edilen Maltaca ilk edebî metin ise 15. yüzyılda yazıldığı düşünülen Pietru Caxaro'nun *Il-Kantilena*'sıdır. 18. yüzyıla gelinceye dek Maltaca edebî eserlerin şiir ağırlıklı olduğu ve genellikle rahipler gibi din adamları tarafından kaleme alındığı görülür. Bu yüzyılda görülen ilk nesir türü eserler, hutbe ve dinî metinler olmuştur. Özellikle 19. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar Malta edebiyatında göç teması ve Müslüman ya da Türk imajı ağırlıklı olarak işlenmiştir. Malta edebiyatındaki eserler üzerinde genellikle İtalyan edebiyatının etkisi olduğu görülür. Bu makalede Malta edebiyatının genel tarihçesinden kısaca bahsedildikten sonra ağırlıklı olarak Maltaca yazılmış edebî eserler üzerinde durulacağından 15.-21. yüzyıllar arasındaki dönemin temel taşlarını oluşturan şahsiyetler ve onların eserleri, etkilendikleri dünya edebiyatları ve izledikleri metotlar; *İlk eserler*, *Taklit dönemi (18.ve 19. yüzyıllar)* ve *20. yüzyıldan günümüze* olmak üzere üç başlık altında ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Malta edebiyatı, edebiyat tarihi, edebî türler, Maltalı şair ve yazarlar, edebî eserler**Maltese literature: A historical overview****Abstract**

Spoken and written languages have showed a great variety as a reflection of the fact that Malta has hosted different civilizations throughout the history. Maltese, a member of a Semitic language family, consists of Arabic and Italian words and is written in Latin letters. It has been difficult for this language to acquire the most appropriate alphabet as it combines elements from two different language families. Therefore, it was possible for Maltese to have a standard orthography in the early 20th century and use of it as a literary language has become widespread since this century. However, it has been possible to come up with a small number of works written in Maltese despite some inconsistencies found in their written forms. The *Il-Kantilena* of Pietru Caxaro, which is considered to have been written in the 15th century, is accepted as the first Maltese literary text. It is seen that poetry had been the most dominant genre in Maltese literature until the 18th century, and they had been usually written by ecclesiastics such as priests. The first works in prose type seen

¹ Bu çalışma 2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Bursu kapsamında TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.
² Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı ABD (Ardahan, Türkiye), gamzeyuceturk@ardahan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6261-5858 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 10.02.2021-kabul tarihi: 20.03.2021; DOI: 10.29000/rumelide.XX]

in this century were sermons and religious texts. The theme of immigration and the image of Muslims or Turks were reflected predominantly in Maltese literature particularly starting from the 19th to the early 20th centuries. The effects of Italian literature are usually obvious in the works of Maltese literature. In this article, the general outline of the history of Maltese literature will be briefly presented, and then the Maltese literary works will be discussed. The people accepted as the cornerstones of the period between the 15th and the 21st centuries, their works, the world literatures that they were influenced by, and the methods they followed will be discussed under three main titles: *The first works*, *The Imitation period (18th and 19th centuries)* and *From the 20th century to the present*.

Keywords: Maltese literature, history of literature, literary genres, Maltese poets and writers, literary works

Giriş

Malta, Avrupa ile Afrika kıtalarının arasında, Akdeniz'in ortasındaki konumu sebebiyle MÖ 5000 yılına uzanan bir tarihe ve derin bir kültüre sahiptir. Bir ülkenin dilsel tarihi ile siyasi tarihi birbiriyle ilişkilidir, düşüncesinden yola çıkılarak *Malta Dili Üzerine Tarihsel Bir Bakış*³ başlıklı makalede Malta'nın siyasi tarihine yer verildiğinden burada tekrardan bu konudan söz edilmemiştir. Malta'nın siyasi tarihine bakıldığında takımadadaki her yönetim döneminde konuşma dili ve idarî dil farklı olmak üzere iki ya da üç dilin kullanıldığı görülür. Bu yüzden edebî dilinin çeşitlilik göstermesi de şaşırtıcı değildir. Tarih boyunca Maltalılar edebî ürünlerini Arapça, Latince, Sicilya dili, İtalyanca, Maltaca ve İngilizce olmak üzere altı farklı dilde ortaya koymuştur (Cassola, 2000, s. 2). Fakat bugünkü Malta'nın kültürel ve edebî kimliğinin oluşumunda Maltacanın doğduğu Arap döneminden (870-1090) gelen Semitik özellikler ile Şövalyeler döneminden (1530-1798) İtalyanca ile gelen Latin özelliklerin sentezi etkili olmuştur. Bu yüzden Malta edebiyatının tarihi de Arapların takımadaya geldiği 870 yılından başlatılmalıdır. Ancak bu yüzyıldan 15. yüzyıla dek Maltaca sadece konuşma dili olarak kullanılmış, edebî dil ise Arapça, Latince ve Sicilya dili olmuştur. Bu dillerde ortaya konulan eserlerden günümüze ulaşanlar çok fazla olmamakla birlikte, Cassola'nın (2000) "Modern dönemin ilk yazarları" (s. 2) olarak bahsettiği Arapça yazan Maltalı yazarlar arasında 12. yüzyılda yaşadıkları bilinen Abdullah İbn es-Samantî el-Mâlitî, İbn es-Sûsî lakaplı Osman İbn Abdurrahman ve Ebû'l-Kâsım İbn Ramadân el-Mâlitî bulunmaktadır. Bunların eserlerinin isimleri bilinmemekle birlikte şiirlerinden bazı kısımların İtalyancaya ve Maltacaya çevirisi yapılmıştır. "Sicilya dilinde yazılmış ve 1371 yılına tarihlendirilen *Vita di San Cono*'nun yazarı Giovanni Aragona'nın ise bazıları tarafından Maltalı bazıları tarafından da Sicilyalı olduğuna inanılır" (s. 4).

Cassola'nın (2000) da belirttiği gibi "Malta edebiyatı diğer Avrupa ülkelerinin edebiyatlarıyla karşılaştırıldığında daha gençtir" (s. 80). Malta edebiyatı, ancak 1960'lardan sonra kendine özgü bir edebî kültüre sahip olmuştur. Bu kültürü bu denli geç edinmesinin temelinde yatan en önemli sebepler; Maltacanın ancak 1934 yılında resmî dil statüsü kazanmasına ve 20. yy. başına dek standart bir ortografiye sahip olmamasına bağlanabilir. Bugün Maltaca edebî alandaki yerini almasına rağmen Maltalı yazarlar eserlerini sadece ana dillerinde üretmeyip İngilizceyi ve -az da olsa- İtalyancayı kullanmaya devam etmektedir. Bu sebeple Malta edebiyatı denilince Maltalı yazarların farklı dillerde

³ Malta takımadasında yerleşim, MÖ 5000 yılına kadar uzanır ve Malta; coğrafi konumu sebebiyle Fenikeliler, Kartacalılar, Roma, Bizans, Araplar, Normanlar, St. John Şövalyeleri, Fransız ve İngilizler olmak üzere birçok farklı medeniyetin hakimiyeti altında bulunur. Bu farklı yönetim dönemlerinde kullanılan diller ve Maltacanın ortaya çıkışı ile gelişim süreci için bkz. Yüçetürk Kurtulmuş, G. (2018), *Malta Dili Üzerine Tarihsel Bir Bakış*, *DTCF Dergisi*, 58 (2), 1837-1861.

(özellikle İngilizce, Maltaca ve İtalyancada) yazdıkları bütün eserler kastedilir. Ancak bu makalede Maltaca yazılan eserler konu edilecektir. Kaynaklarda kesin tarihlerle dönemlere ayrılmayan Malta edebiyatı tarihini; Maltaca ilk edebî metnin ortaya konduğu tarih olan 15. yy.dan başlayarak günümüze kadarki dönemi kapsayacak şekilde üç başlık altında incelemek mümkündür.

1) İlk eserler:

15. yüzyıla gelinceye dek Maltaca yazılmış sadece edebî metne değil herhangi bir belgeye rastlanmamaktadır. Bu yüzyıldan 18. yüzyıla kadarki süreçte edebî eserler çoğunlukla Latince ve İtalyancada verilmeye devam etse de Maltaca yazılan metinler de görülmeye başlamıştır. Fakat bunlardan sadece iki eser günümüze ulaşmıştır. İlki, 15. yüzyıl sonlarına tarihlendirilen, noter ve yargıç Pietru Caxaro (1400-1485) tarafından yazılmış *il-Kantilena*'dır. Kompozisyon olarak tanımlanan bu metnin "orijinal tek el yazma kopyası vardır ve el yazısı yazara değil, 16. yüzyıl başlarında (1535 civarında) noter belgeleri üzerinde kayda geçiren Brandan Caxaro'ya aittir" (Montebello, 2015, s. 5). Brandan bu kopyaya Latince beş satırlık bir önsöz yazmış, orada Caxaro ile akraba olduğunu belirtmiş ve ondan filozof, şair ve hatip olarak bahsetmiştir. Michael Fsadni tarafından neredeyse beş yüz yıl sonra, 1966'da ortaya çıkarılmıştır. 1968 yılında ise Fsadni, bu metni Godfrey Wettinger ile birlikte baskıya hazırlamıştır (Montebello, 2015, s. 5, 22; Cassola, 2000, s. 7).

Kantilena, Latince bir kelimedir (cantilena) ve sözlük anlamı "melodik çizgiler" olarak çevrilebilir, edebiyat terimi olarak ise "tekdüze popüler (halka hitap eden) şarkı", "her müzikal kompozisyondaki melodi" (Friggieri, 2010, s. 343) gibi anlamlara sahiptir. Söz konusu Maltadaki ilk edebî metne *il-Kantilena* adını veren de Brandan'dır (Montebello, 2015, s. 32). Brandan'ın esere uygun gördüğü başlığın anlamına da bakıldığında güfte ya da şarkı formundaki bu metnin, Sammut, "*il-Kantilena*'nın aslında Arapçada şarkı anlamına gelen, İspanya ve Sicilya Yahudilerinin benimseyip ilerlettiği zecel" olduğunu ileri sürmüştür (aktaran Montebello, 2015, s. 48). Zecel, Endülüs Arap edebiyatında bir halk şiiridir ve dolayısıyla halk lehçesiyle yazılır. Kelimenin "eğlence", "çoşma" gibi anlamlarıyla da ilişkili olarak en önemli özelliğinin bestelenmeye uygun vezin ve kafiyelerle yazılması olduğu söylenebilir. Caxaro, eserini yazarken kültürlü kesimin dili olan Sicilya dili ya da Latinceyi tercih etmek yerine halka hitap etmesi bakımından Maltacayı kullanmayı önemsemiştir (Montebello, 2015, s. 65). Caxaro'nun şiirinin hedef kitesinin halk olması ve halkın diliyle kaleme alınması bu şiirin zecel benzer bir yönü olarak değerlendirilebilir ancak şiirin yapısal özellikleri bakımından zecel olduğunu söylemek tartışmaya açık bir konudur.

Yirmi dizeden oluşan bu şiir, İncil kaynaklı alegorik anlamlar içerse de dinle ya da kutsal şeyle ilgili değildir, konusu insan doğasıdır ve Rönesans hümanizm felsefesinin önemli bir modelidir (Montebello, 2015, s. 66). Giriş kısmından alınan şu dizeler şiirin konusuyla ilgili bir fikir verecektir:

"Xideu il cada ye gireni tale nichadithicum
Mensab fil gueri uele nisab fo homorcom
Calb mehandihe chakim soltan ui le mule
Bir imgamic rimitine betiragin mucsule
Fen hayran al garca nenzel fi tirag minzeli
Nitila vy nargia ninzil deyem fil bachar il hali" (Montebello, 2015, s. 66)

Ey komşularım, gelin, anlatmama izin verin,
 Ne geçmişte görülmüştür ne de siz yaşamınız boyunca görmüşsünüzdür,
 Yönetilmeyen, kralsız ve efendisiz bir kalp.
 (O kalp ki) Beni derin bir kuyuya attı, çökmüş adımlarımla
 Nerede, boğulma arzusu, düşüyorum iniş basamaklarında
 Her zaman açık denizde yükselir ve tekrar düşerim⁴

Bu dizelere bakıldığında Friggieri'nin "onun bu lirik şiirinin içeriği otobiyografiktir ve samimi bir kederi ifade eder" (aktaran Montebello, 2015, s. 81) yorumuna katılmamak mümkün değildir. Caxaro, genellikle birinci tekil şahıs kullanarak şiirinin otobiyografik yönünü ortaya çıkarırken bazı genelleme bildiren ifadelerle yaşadıklarının evrensel yönünü de vurgulamaktadır. *Il-Kantilena*, sadece Maltacadaki edebiyatın doğuşunu değil, dönemin dilsel özelliğini yansıtmaya bakıldığında da önemlidir. Ayrıca Maltacanın standart bir ortografi edinmeden önceki durumunun ilk örneklerindedir.

Maltaca yazılmış ikinci eser, yaklaşık iki yüz yıl sonra, tahminen 1672 ya da 1675 yılında Doktor Giovanni Francesco Bonamico (1639-1680) tarafından Grand Master Niccolò Cottoner (1663-1680) için yazılmış *Mejju ġie bil-ward u ż- żahar*⁵'dir (Cassola, 2000, s. 6; Friggieri, 2016, s. 100). Bonamico'nun Maltaca yazdığı tek eser olan bu şiiri Calendimaggio (Mayıs Günü) festivali süresince gösterilecek oyun için yazdığına yönelik görüşler vardır (Friggieri, 2016, s. 100). On altı dizeden oluşan ve *Sonetto* olarak da bilinen bu şiirde baharın getirdiği güzellikler tasvir edildikten sonra Cottoner'e övgüler yağdırılır. "17. yüzyıl Malta şiirinin bir özelliği olan İtalyan Barok şiirinin ağıdalı ve gösterişli tarzı ile tipik Arcadia şiirinin floral ve pastoral unsurlarını içerir" (Cassola, 2000, s. 18). Halk ağzında yazılmış, zayıf bir eser olmasına rağmen 17. yy. edebî geleneğinin önde gelenlerinden kabul edilir (Cassola, 2000, s. 6). Bu yüzden olsa gerek, sonraki yüzyıllarda Maltalı bilim adamı ve yazarlar tarafından değer görmeyi sürdürmüştür.

Valletta'daki Millî Kütüphane'nin ilk müdürü olan Agius de Soldanis (1712-1770), Bonamico'nun bu şiirini *Nuova Scuola dell' Antica Lingua Punica Scoperta nel Moderno Parlare Maltese Gozitano* adlı kitabında kayda geçmiştir. Bu kitapta, şiirin Bonamico'nun imlasına göre kopyalandığı ve Soldanis'in ortografik kurallarına göre yeniden yazıldığı iki versiyonu bulunmaktadır (Cassola, 2000, s. 18). Şiir "ilk olarak 1910 yılında *in-Naħla* gazetesinde Agostino Levanzin tarafından yayımlanmış fakat 1931 yılında Ninu Cremona tarafından yeniden yayımlandığında ulusal bir değer kazanmıştır" (Friggieri, 2016, s. 100).

Farklı yönetim (sırasıyla Normanlar ve St. John Şövalyeleri) döneminde yazılmış, günümüze ulaşan Maltaca ilk iki edebî ürün, ortografik farklılıkların yanı sıra tematik ve estetik açıdan da birbirinden ayrılır. Caxaro'nun şiiri ortografik tutarsızlıklar bulundururken Bonamico'nunki daha tutarlıdır. Caxaro, komşulara hitap ederken ve daha samimi ancak metaforları daha kapalı bir üslup kullanırken Bonamico, bir devletin yöneticisi pozisyonundaki Büyük Üstat'a hitap etmesine rağmen daha açık ve basit bir dil kullanır. Tüm bu özellikleriyle bu eserler, Malta edebiyatının ve dilinin tarihi gelişim sürecini gösterir.

⁴ Şiirin Maltacadan çevirisi makale yazarı tarafından yapılmıştır.

⁵ "Gül ve Çiçeklerle Gelen Mayıs" adlı bu şiirin eski bir Kuzey Yarımküre bahar festivali olan Mayıs Günü için yazıldığı düşünülmektedir. 1 Mayıs'ta kutlanan bu festival İşçi Bayramı ile karıştırılmamalıdır.

Maltaca yazılmış sadece iki klasik şiirin günümüze ulaşması, bu yüzyıllar boyunca başka hiçbir Maltaca edebî ürünün ortaya konulmadığı anlamına gelmemelidir. St. John Şövalyelerinin yönetime geldiği 16. yüzyılda yazılı kültüre daha önce olmadığı kadar önem verilmiştir. Bu yüzyılda olduğu gibi geç Orta çağ döneminde rahip sınıfı ve noterler okuma-yazma oranı yüksek olan kesimdi (Caruana Dingli, 2018, s. 48). Daha önce sözü edilen noter Caxaro ile Fsadni'nin bahsettiği 16. yy. sonlarında çok sayıda Maltaca şiir yazmış Dominik rahibi Pasquale Vassallo bu durumun en güzel örneğidir. Kilise yetkilileri tarafından oğlancılıkla suçlanan Vassallo, *Canzoni in lingua Maltese* ya da *Moresche*'yi içerisinde Andreotta Castelletti, Giovanni Maria Cassia, Giacomo Leonardo Surdo, Giovanni Maria Zammit ve Girolamo Attard'ın olduğu Mđinalı birçok delikanlıya ithaf etmiştir. Fakat var olduğu düşünülen bu şiirleri içeren el yazması, günah kaynağı ve ürünü olduğu gerekçesiyle 1585'te imha edilmiştir (aktaran. Cassola, 2000, s. 6).

İki yüzyıl boyunca Maltaca yazılan eser sayısının ikiden fazla olması muhtemeldir. Fakat özellikle 18. yüzyıla dek Maltacanın alfabesi üzerine yapılan yoğun çalışmalar sürerken Maltacaya dair veya Maltaca ortaya çıkan yayınlar ağırlıklı olarak dil, ortografi ve sözlük çalışmalarına yöneliktir. Edebiyat dili ise çoğunlukla İtalyanca olmuştur.

2) Taklit dönemi (On sekiz ve on dokuzuncu yüzyıl):

18. yüzyıla gelindiğinde Maltaca edebî eserler azımsanmayacak sayıdadır. Maltalı rahip Francesco Wzzino'nun (1694-1777) *Lil Sant Anna* (1730), *Kieku Tafu, Ħuti, x'Ġara* (1738) ve *Lill-Glorjuż Arkanġlu San Mikiel* (1741) adlı şiirleri ve ardından anonim eserler *Fuqek Niĥaddet Malta* (tahminen 1749), *Jaĥasra Mingĥajr Ħtija* bu dönemin göze çarpan eserleridir (Friggieri, 2016, s. 61).

Bu anonim şiirlerden *Fuqek Niĥaddet Malta*, Müslümanların belirgin rol oynadığı Maltaca ilk şiirlerden biri olması sebebiyle değerlidir. Şiir, Rodos Paşası Mustafa tarafından düzenlenen Malta'daki planlı bir köle ayaklanması hakkındadır. On dokuz kıtadan oluşan bu şiirde ayaklanmanın arkasındaki deha Mustafa, "Bassà ta' Rodi l-kiefer" (Rodos'un Zalim Paşası) olarak takdim edilir. Fakat buradaki zalim sıfatı şaşırtıcı bir durum değildir çünkü Maltalılar için Müslümanların geneli zalim olarak düşünülmüştür (Cassola, 2000, s. 60). Maltaca-İngilizce sözlüklerde "kiefer" sözcüğünün karşılığının, Cassola'nın çevirdiği gibi "zalim" (cruel) olarak verilmesine karşılık Maltacada bu kelimenin kökü "kafar"dır (Tanrıya küfretmek) ve Türkçedeki kâfir (Tanrı'nın varlığını inkâr eden) sözcüğü ile aynı anlamdadır. İlginç olan şudur ki Maltacadaki bu sözcük, Müslüman bir milletin dili olan Arapçadan geçerek yine Müslüman bir milleti nitelemede kullanılmıştır. Şiirde Maltalıların ya da Hristiyanların Müslümanlara bakışı herhangi bir kötü söz kullanmaktan sakınılmaksızın tüm açıklığıyla dile getirilmiştir.

Anonim şiirlerden bir diğeri *Jaĥasra Mingĥajr Ħtija*'nın da 1700'lerde yazıldığı bilinmekle birlikte kesin tarihine ulaşılamamaktadır. De Soldanis, şiirin Gozolu bir şair tarafından yazıldığını düşünür. Şiirin konusu, polis tarafından Gozo'da yakalanıp haksız yere tam bir yıl Malta'da hapis yatan ve bu zaman süresince arkadaşları tarafından unutulmuş şairin Tanrı'ya ve Meryem Ana'ya yakarışlarını dile getirmesi üzerinedir (De Soldanis, Bonamico vd., 1931, s. 3-4).

Maltacayı kullanan yazarlardan rahiplerin hâlâ çoğunlukta olduğu 18. yy. eserlerine bir örnek daha eklenebilir. Başrahip Gioacchino Navarro (1748-1813) tarafından kaleme alınan *It-Tliet Ġĥanġiet bil-Malti*, Maltaca üç tekerlemeden oluşur. Fransız tarihçi François Emmanuel Guignard de Saint Priest, Malta'ya dair izlenimlerini yazdığı ve 1791'de yayınlanan *Malte pour un Voyageur François* adlı

kitabında Fransızca çevirisiyle birlikte bu tekerlemelere yer vermiştir (Cassar, 2000, s. 53; De Soldanis, Bonamico vd., 1931, s. 12). 1804'te Louis de Boisgelin, Saint Priest'in kitabındakinin birebir aynı şekliyle fakat İngilizce çevirisini de ekleyerek bu tekerlemeleri yeniden bastırmıştır (Cassar, 2000, s. 57). Daha sonra farklı kişilerce birkaç kez daha yayınlanan tekerlemelerin son basımı, 1962'de Ğüzè Cassar Pullicino tarafından gerçekleştirilmiştir.

18. yüzyılın Maltaca şiir yazarları arasında Ğan Françisk Agius de Soldanis (1712-1770), bir Kapüsen olan ve dinî konular üzerine şiirler yazan Patri Fidiel (1772-1824) ve Vincenzo Caruana (ö. 1824) da bulunmaktadır (Friggieri, 1998, s. 123).

18. yüzyıla gelinceye dek sözü edilen edebî eserler yalnızca şiir türünde verilmişken Maltaca yazılmış nesir türünün bilinen ilk ürünü, bu yüzyılda görülür. Bu ürün, Padre Ignazio Saverio Mifsud'un (1722-1773) *Stromata* olarak bilinen 24 ciltlik el yazması koleksiyonunun içerisinde küçük bir bölüm halinde yer alan 1739-1746 yılları arasında yayınlanmış Mifsud'un kendi yazdığı hutbelerdir. Malta Millî Kütüphanesi'nde muhafaza edilen bu hutbeleri Joe Zammit Ciantar, *Il-Priedki bil-Malti ta' Ignazio Saverio Mifsud: edizzjoni kkumentata bi studju kritiku* (2005) adlı doktora tezinde çalışmıştır (Zammit, 2007, s. 124). Maltaca nesir türündeki ilk kitap ise Francesco Wzzino tarafından çevrilmiş ve 1752 yılında Roma'da basılmış *Tagħlim Nisrani* başlıklı bir ilmihaldir (Said, 2018, s. 57). Maltacayı yazı dilinde kullanan ilk kişiler arasında bulunan din adamlarının nesir türünün ilk örneklerini de verdikleri göze çarpmaktadır.

Risorgimento (İtalya'nın Birleşmesi) hareketinin meydana geldiği 19. yüzyılda takımadaya sürülen pek çok İtalyan, Malta halkında anavatan ve ulus bilincini uyandırmıştır. Bu sayede Malta siyasi tarihinde önemli bir yere sahip "Dil Meselesi"⁶nin kalbi olan "Maltalının dili hangisidir?" ya da "Maltalı kimdir?" sorusuna (Friggieri, 1998, s. 123) halk, kazandığı ulus bilinciyle cevap vermiş ve yönetimdeki İngilizlerin dayatmaya çalıştığı İngilizceyi benimsemek yerine kendi dillerine sahip çıkmayı tercih etmiştir. Bunu da ulusal dillerini yaygın bir şekilde kullanarak ve onu kültürel boyuta taşıyarak göstermiştir. Böylece yerel dilleri olan Maltacanın edebî alanda kullanımı iyiden iyiye artmıştır. İtalya'dan gelen Romantizm akımı ise ulusal bilincin arka planını açıklayacağı gibi Maltacanın edebî anlamda canlanmasına da bir araç olmuş (Friggieri, 1998, s. 125) ve uzun yıllar Maltaca eserlerdeki etkisini sürdürmüştür.

19. yy. edebî eserlerinde önceki dönemlerin aksine belli bir temadan söz etmek mümkündür. Döneme hâkim olan özellikle iki tema vardır ki bunlar, göç ve Müslüman temasıdır. 19. yüzyıldan 20. yy. başlarına kadar Malta dışarıya büyük göç vermiştir. Bu göçler Price'a göre; vatanlarına kolayca dönebilmek için Malta'ya yakın bir ülkeye yerleşme isteği ve dil ile geleneklerdeki benzerlik sebebiyle - Avustralya ve Amerika gibi daha yüksek gelir sağlayabilecekleri ülkelerdense- ekonomik olarak daha zayıf olan Kuzey Afrika ile sınırlı tutulmuştur (aktaran Cassola, 2000, s. 27).

Uzun yıllar süren bu göçlerin Malta edebiyatındaki yeri ise göz ardı edilemez. Malta edebiyatında "göç" temasının başlı başına bir alan olmaya başladığı 19. yüzyılın önde gelen yazarları eserlerinde vatan ve aile özlemi, yabancı ülkede yaşanan sıkıntılar gibi konuları işlemiştir.

⁶ Ashında İngilizlerin Malta'ya geldiği 1800 yılının başlarından itibaren bir asırdan fazla bir zaman süren bu mesele, aktif olarak 1880'ler ile 1930'lu yıllar arasında İngiliz yönetiminin okullarda ve daha pek çok alanda halka İtalyanca yerine İngilizceyi benimsetmeye çalışma politikasıdır. 1936 yılında İtalyanca takımada'nın resmî dili olmaktan çıkartılır ve Malta, bugün de varlığını sürdüren İngilizce ve Maltaca olmak üzere iki resmî dile sahip olur (bkz. Brincat, J. M. (2011), *Maltese and Other Languages: A Linguistic History of Malta*, Malta: Midsea Books, s. 267-341).

Eserlerini sözü edilen konular çerçevesinde meydana getiren belli başlı yazarlardan biri, Giovanni Antonio Vassallo'dur (1817-1868). Vassallo, İtalyan kültürel çevresinde yetişmesine karşın sokaktaki insanlarla iletişim kurabilmek için kültürel dil olan İtalyancayı değil, yaygın dil Maltacayı kullanmanın gerekliliğini anlayan ve Maltacanın edebî dil olarak yaygınlaşmasını sağlayan ilk kişilerdendir (Cassola 2000, s. 31, 69). Asıl mesleği avukatlık olan Vassallo, Malta Üniversitesi İtalyan Edebiyatı Bölümü'nün de ilk profesörüdür (Cassola, 2000, s. 31). Edebiyata olan aşkı ortaya koyduğu eserlerden anlaşılmaktadır.

Vassallo, Malta şiirinde göç temasına büyük katkıda bulunmuştur. 1844 yazında İskenderiye'ye giderek doğrudan göç olgusunu deneyimlemiştir. Ancak vatanından uzaktaki yeni yaşantısına uyum sağlayamamış ve 1845 Eylülünde Malta'ya dönmüştür. Vatanından uzakta geçirdiği bu süre, çoğu melankolik şiirsel bazı yazılarında izlerini göstermektedir. Vassallo, göçle doğrudan ilgili beş şiir yazmıştır ve bunların ilki, *L-Imsiefer*'dir (Cassola, 2000, s. 33, 35). Bu göç temalı ilk şiirinde çoğunlukla özlediği unsurlar; arkadaşlar, aile ve kilisedir. Sonraki iki şiiri ise aşk teması üzerine odaklanır. Bunlar; *Għarus imsiefer lill-Għarusa* ve *L- Għarusa lill- Għarus imsiefer* başlıklı şiirlerdir. *Safar* adlı şiirinde ise henüz Malta'dan ayrılmamış şair, sevgilisine kötü ekonomik şartlar nedeniyle ülkesini terk etmesini özgür bir seçim olarak değil bir zorunluluk olarak bildirir. Vassallo'nun göç konusundaki son şiiri ise *it-Turufnat* adlı politik şiiridir (Cassola, 2000, s. 37, 39-40).

Vassallo Müslümanlara karşı yenilikçi bakışı sebebiyle de önemlidir. 19. yy. eserlerinin neredeyse hepsinde Türk ya da Müslüman algısının olumsuz olduğu görülecektir. Başlangıçta Vassallo da bu olumsuz algıyı yansıtan eserler yazarken zamanla bu durum değişmiş ve kâfir olarak görülen Müslümanlara hümanist gözle bakmıştır (Cassola, 2000, s. 69). Maltaca yazdığı ilk eserlerinden destansı bir şiir olan *Il-Gifen Torc*'un (1852) gerçek bir epizota dayandığı söylenir. 18. yüzyılda Grand Master Manoel Pinto de Fonseca zamanında Maltalı forsaların Türk kadırgası La Corona Ottomana'nın güvertesinde gaddar kaptanların üstesinden gelmeyi ve Malta'ya kaçmayı ilk kez başardığı anlatılır (Cassola, 1998-1999, s. 88). Cassola'ya göre Vassallo'nun Müslümanlara karşı tutumundaki değişim *Almanzor u Marija* adlı baladında görülmektedir. Burada Suriyeli bir Türk olan Almanzor ile Maltalı Katolik genç kız Marija arasında geçen bir aşk hikâyesi anlatılır. Dinini Katolik olarak ve adını da Katolikliğin simgesi Paul olarak değiştirmesi sayesinde aşkına karşılık bulabilmiş Almanzor artık onlardan biri olarak görülür (2000, s. 74-75; 1998-1999, s. 90). Fakat burada Türk gencin kendi dini olan Müslümanlıkla ve kendi adıyla kabul edilmemesi, Vassallo'nun Müslümanlara bakışındaki değişimin, aslında bu eseriyle başlamadığını, "zalim" sıfatının artık Müslümanlar için değil de Hristiyan Malta Şövalyeleri için kullanıldığı *Mannarino* (1843) adlı eseriyle başladığını düşündürmektedir.

Vassallo'nun diğer eserleri arasında Müslüman ya da Türklerle ilgili *Is-Sultan La Valette lill-Belt Valletta* (1843) ve *Hrejjeġ u cġait bil-Malti* (1863) de bulunmaktadır. Vassallo'nun eserlerindeki hikâyeler hem tematik hem de yapısal olarak İtalyan kültürüyle yetişmesinin getirdiği bir sonuç olarak Romantizm akımının ayrılmaz birer parçasıdır. Anavatanın idealize edildiği ulusalcılık çerçevesindeki Romantizm duygusallığı ve güçlülerin güçsüzlere zulmünü hicivsel bir dille aktarması Ludovik Mifsud Tommasi, Ġuzè Muscat Azzopardi, Richard Taylor, Dwardu Cachia ve Manwel Dimech gibi çağdaşı pek çok yazara örnek oluşturmuştur (Friggieri, 1998, s. 127-128). Bu yazarlardan öne çıkan birkaçına burada yer vermek uygun olacaktır.

Richard Taylor (1818-1868) göçmen yaşamını deneyimleyen yazarlardandır. Çok gençken Malta'dan ayrılmış ve Akdeniz civarında seyahat etmiştir. Taylor'ın komedi şiiri, *Il-haja u il-vinturi ta Gġahan*'ın

başlığındaki *Giahan* (bugünkü ortografiyle Ğahan) Taylor'ın iki isminden biridir (Gatt, 2010, s. 118). *Giahan*'ın yaşamı ve maceraları anlamındaki eserin başlığından da anlaşılacağı üzere otobiyografik bir şiir olan bu eserdeki karakter, yani aslında Taylor, bir dönem Mısır'da bulunmuştur. Bu nükteli şiir, “geride bırakılan nişanlıya ya da eşe ağlayıp sızlanmak yerine göz kamaştıran bir yabancıyla aşk hikâyesi yaşama düşüncesi bakımından ve anavatana dair kesinlikle bir özlem belirtisi olmaması açısından 19. yy. Malta şiir sanatının nadir bir örneğidir” (Cassola, 2000, s. 43).

Taylor'ın ciddi şiirleri arasında ise Malta göç şiirinin geleneksel temalarını ele aldığı *L-Ezilju* vardır. Taylor'a göre, göç bir kader değil, politik kararların sonucudur ve özgür bir seçim değil, bir zorunluluktur ve kölelikle eş anlamlıdır (Cassola, 2000, s. 46-47).

Taylor'ın göç temasını ele aldığı bu eserlerinden başka önemli bazı eserleri arasında adalet konusu üzerinde durduğu, üç bölümden oluşan bir şiir kitabı *Jum il-Ħaqq* (1845) ve hükümetin 1846 yılında Karnaval günlerinden pazar gününü kaldırmak üzere çıkardığı emre insanların isyanı ve bunun sonucunda bazılarının tutuklanması durumuyla ilgili olan üç kitabı *Il-Karnival ta' Malta tal-1846, l-ieħor id-Dispotizmu u l-Ingustizzji fuq Malta mġhottijin fil-Parlament (İngliz) bil-ħjiena* ve *Il-Lixka tal-Imzazen* de bulunmaktadır. Ayrıca Maltacadan başka bir dil bilmeyen halk için yazdığı dinî eserleri de vardır. Bunların yanı sıra Dante'nin İlahi Komedya'sının Cehennem bölümünü Maltacaya *Il-Konti Ugolino* (1864) adıyla çevirmiştir (Gatt, 2010, s. 122-123, 130).

Dwardu Cachia (1857-1907) yukarıda sözü geçen yazarlar gibi göçmenliği doğrudan deneyimlememesine rağmen eserlerinde göç konusunu ele alan bir başka 19. yy. yazardır. Cachia, ahlaki mesaj verdiği *Leil tax-xitwa yeu il-fqir ghani*'de göçün neden olduğu problemlere değinmiştir (Cassola, 2000, s. 47).

Cachia, dilde sadeleşme hareketinin bir sonucu olarak kurulan ve Maltacanın zenginliklerini kullanmayı savunan Xirka Xemija'nın (Sami Diller Derneği-1880) aktif bir üyesidir ve bu durum özellikle onun *Katrin ta' l-İmdina* adlı balatında kendini gösterir. Bu balatta daha kurallı bir dil ve daha sınırlı kelimeler kullanmışken, önceki eserlerinde daha yaratıcı ve olayların akışına göre yazması bakımından Dun Karm onun edebî hayatının iki döneme bölünebileceğini söyler (aktaran Axiaq, 2005, s. 17). Balatın biçim bakımından sekiz hece (ottonarju) ve altı ila sekiz dizeden oluşması Cachia'nın G. Anton Vassallo'nun şiirlerinden etkilendiğinin bir göstergesidir (Axiaq, 2005, s. 105). Eser, “-konusu bakımından üç türü (soldantenlieder, brauchtumslied, hochzeitslied) bulunan balatın- nikah konusunda bir halk ezgisi olan ‘hochzeitslied’ türündedir” (Axiaq, 2005, s. 100). Bu balatta, Maltalı genç bir kızın Türkler tarafından kaçırılması anlatılmıştır. Burada geçen hikâyenin tarihçesinin Orta Çağ'a kadar uzandığı tahmin edilse de günümüze ulaşan eserler, çoğunlukla 19. yüzyıla aittir.

Sözü edilen hikâye farklı başlıklarla farklı yazarlar tarafından çok kez ele alınmıştır. Bu hikâyeye yer veren ve bilinen en eski kaynaklar, Malta Millî Kütüphanesi'nde muhafaza edilen bir 18. yy. el yazması ile Count Ciantar tarafından da 1725 yılında G. F. Abela'nın *Descrittione di Malta* adlı eserin Latince çevirisidir. Fakat en fazla bilineni *L-Ġħarusa tal-Mosta*'dır. Ğuze Muscat Azzopardi tarafından 1878 yılında Maltacaya çeviri olarak kazandırılmış ve ilk kez İtalyan Luigi Bonelli tarafından 1897'de yayınlanmıştır. Daha sonra aynı epizot; İtalyan Michelangelo Bottari'nin *La sposa della Musta*'sına (1856-1860), Maltalı Luigi Rosato'nun *Katarina*'sına (1847), Ğuze Muscat Azzopardi'nin *Toni Bajjada* (1878) ve *Ix-Xbejba tar-Rdum* (1878) adlı tarihî romanlarına esin kaynağı olmuştur (Cassola, 2000, s. 54, 56).

Dwardu Cachia, daha çok *Katrin ta' l-Imdina* adlı balatıyla bilinse de onun nesir türünde eserleri de bulunmaktadır. Melankolik bir tonla yazılmış *it-Tiġla taz-Zuntier* ve Maltanın St. John Şövalyelerinin yönetimindeki zamanı anlatan *il-Kanonku Falzun* gibi pasajlar, Cachia'nın Maltaca deyimleri etkileyici bir biçimde kullandığı ve yoğun duygusallığa yer verdiği nesir türündeki eserlerindedir (Axiaq, 2005, s. 52).

Manwel Dimech (1860-1921) göç ya da Müslüman konusuyla öne çıkmasa da dönemin önemli yazarları arasındadır. Cinayet ve hırsızlık suçlarından yaklaşık yirmi yılını hapisanede geçirmiş, ancak bu dönemde altı dil öğrenmiş ve hapisten çıktıktan sonra bu dilleri öğreterek geçimini sağlamıştır (Frendo, 1978, s. 301). “Yaşamının son kısmını ise I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde İngiliz koloni hükümeti tarafından sürgün edildiği Mısır'da, çoğunlukla İskenderiye'de geçirmiştir” (Cassola, 2000, s. 50). Şiirlerinde hapisane sistemini ve Malta toplumunun üst kesimindeki -özellikle yönetimdeki- aksaklıkları eleştirmiştir (Frendo, 1978, s. 301). “Çok güçlü sosyalist eğilimleri olan Dimech, tartışmasız militan yapısı olan yazılar ortaya koymuş ve şiirleri hiç şüphesiz politik şiir olarak adlandırılmıştır” (Cassola, 2000, s. 50).

Malta göç şiirinin sıradan kalıplarına uygun *Għanja ta' Malti sejjer isiefer*, Dimech'in bilinen göç şiirlerindedir. Çoğu geleneksel vatan şiirindeki gibi Malta, kişiselleştirilmiş ve bütün Maltalıların anası haline dönüştürülmüştür. Şiirin sonlarında ise polemik bir tavır sergileyerek hem Maltalıları hem de yabancıları Malta'yla ilgilenmemelerinden ötürü suçlamış ve vatanını bu düzenbazlardan koruması için Tanrı'ya yalvarmıştır (Cassola, 2000, s. 50). Dimech'in bu şiirinde de olduğu gibi Malta'daki yönetime başkaldırısı ve devrimci yönü aslında sadece şiirlerinde değil pek çok çalışmasında görülmektedir.

Dimech'in yaşarken basılan iki gramer kitabı, *Majsi Cutajar* (1898) ve son kısmı el yazması halinde kaybolan ve tamamlanmamış şekilde yayınlanan *Ivan u Praskovja* (1905) (Frendo, 1978, s. 303) adlı romanları ile yukarıda adı geçen şiirinden başka eseri günümüze ulaşmamıştır. Ancak hapisteyken yazdığı el yazması şiirleri daha sonra bulunmuş ve Henry Frendo tarafından *Dimech's Lost Prison Poems* adlı kitapta toplanmıştır.

19. yüzyılın öne çıkan temalarından Maltalıların Müslümanlara bakışı, Dimech'in eserlerinde görülmemekle birlikte Türklerin Maltalıları gözündeki genel olarak olumsuz imajı daha pek çok esere yansımıştır. Bunların arasında anonim bir eser olan ve Maltalıların Meryem Ana'dan, kasabalarını Türklerden koruduğu gibi vebadan da korumasını istediği *L-Isla* (Senglea-1813) ile Annibale Preca'nın (1832-1901) cimri bir kişinin olumsuz izleniminin yansıtılması için bir Müslüman imgesine başvurduğu *Il- Ħaġġieġ*'i (Cassola, 2000, s. 62-63) de bulunmaktadır. Pietru Pawl Castagna'nın 1865 yılındaki Malta takımadasına dair tarihî raporunda geçen bir şiir, *Lilek Malta fl-aġjar sena*'da ise Büyük Türklerin (Grand Tork) simgesi hilal (qamar), Maltacada zalimliğin metaforik anlamı 'köpek' (kelb) ile tanımlanmıştır (Cassola, 2000, s. 65).

19. yüzyıla kadar Malta'nın edebî geleneğinin temelinde şiir türü vardır. Badger “Maltaca; Arapça konuşan milletler için normal bir şey olan şiir sanatına özgü bir ruha sahiptir” (aktaran Mizzi, 1923, s. 18) diyerek Maltalıların edebiyatında şiirin ön planda olmasının sebebinin açıklar. Dolayısıyla bu zamana değin nesir türündeki eserler dinî metinlerle ya da hutbelerle sınırlı kalmıştır. Bu yüzyıla dek edebî bir eser olarak nesir türünde göze çarpan tek eser ise Fabrizio Cagliola tarafından 17. yüzyılda İtalyanca yazılmış pikaresk roman *Disavventure marinaresche, o sia Gabriello disavventurato* olmuştur (Cassola, 2000, s. 193).

Maltaca yazılmış ilk romanların ise tarihî roman türünde olduğu söylenebilir. Bu türün gelişimi ve popülerlik kazanmasıysa yine İtalyan göçmenler sayesinde. Ifigenia Zauli Sajani (1810-1883) ve Michelangelo Bottari (1829-1894) gibi yazarlardan etkilenerek kendi tarihî romanlarını ortaya koyan ilk Maltalı yazarlar, başlangıçta İtalyanca yazarken daha sonra kendi dillerinde yazmaya yönelmişlerdir. Bunlar arasında *Ineż Farruġ* (1889) adlı eseri ile Antonio Emanuele Caruana ve *Nazju Ellul* (1909) ile Ġuze Muscat Azzopardi (Cassola, 2000, s. 139; Friggieri, 1995, s. 37) başta gelenlerdir.

Malta edebiyatının bu dönemi pek çok açıdan ilklerin olduğu bir dönemdir. Görüleceği üzere önceki yüzyıllara nazaran 19. yüzyılda Maltaca edebî eser sayısı ciddi bir artış göstermiştir. Bu da muhtemelen Katolik Malta'nın Protestan İngiliz koloni yönetimi altına girmesinden dolayı Maltalı yazarların milliyetçilik duygusuyla dillerine sahip çıkmalarının bir etkisidir. Ancak edebî bir mirasa sahip olmayan Maltalı yazarlar sürekli etkileşim halinde oldukları İtalyan kültüründen fazlasıyla etkilenmişler ve İtalyan edebiyatındaki eserleri önce çeviri yoluyla Maltacaya kazandırarak sonra da hem tema hem biçim bakımından onları taklit ederek kendi edebî kültürlerinin temelini atmışlardır.

3)Yirminci yüzyıldan günümüze:

Yirminci yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde Maltacaya dair pek çok önemli gelişme görülmektedir. Bunların en önemlisi, 1920'de l-Għada tal-Kittieba tal-Malti adlı yazarlar birliğinin kurulmasıyla ve 1921'de onun önerdiği alfabe edinimiyle Maltacanın standart bir ortografiye sahip olmasıdır. Bu durumun ardından sözü edilen yazarlar birliği, artan edebî faaliyetlerini 1931'de kurulan l-Għada tal-Malti-Università (Malta Üniversitesi Kütüphane Topluluğu) bünyesindeki *Lehen il-Malti* (Maltalıların Sesi) dergisinde bir araya getirmiştir (Friggieri, 1998, s. 129). 1934 yılında ise Maltacanın ortografik sistemi hükümetçe tanınmış ve Maltaca resmî dil ilan edilmiştir. Dilin bu şekilde resmîyet kazanması elbette ki Maltacanın edebî alandaki durumunu etkileyecektir. Bu edebî dirilişin içerisinde bulunan en önemli yazarlar ise şunlardır:

Dun Karm Psaila (1871-1961) "uzun zaman İtalyanca yazdıktan ve geleneksel temayı ifadede teknik olgunluğa eriştikten sonra" (Friggieri, 1998, s. 130) Maltaca şiir yazmaya başlaması, Ġuze Muscat Azzopardi'nin bazı rahiplerle birlikte kurduğu ve işçi halka ulaşmayı hedeflediklerinden Maltaca yayımlanacak *il-Ħabib* isimli yeni dergide yazmasını rica etmesi üzerine 1912 yılında gerçekleşmiştir (Cachia, 2011, s. 35-36). Verdiği sözü tutabilmek için gözlerini kapatıp düşünmeye başladığında Meryem Ana'nın sureti görünür ve ondan yardım ister. Bunun üzerine uyandığında yazmaya başladığı şiire *Quddiem Xbieha tal-Madonna* adını vermiştir (Cachia, 2011, s. 36). Dun Karm'ın bundan sonra Maltaca şiirleri giderek artmış ve 1914'te *l-Ewwel Ward* isimli 15 şiirden oluşan şiir kitabı yayınlanmıştır. Özellikle 1919 yılında rahiplikten emekli olduğunda Malta Kraliyet Kütüphanesi'ndeki yeni işinde olduğu kadar Maltaca yazmada da son derece aktif olmuştur. 1927'de Ġuze Muscat Azzopardi'nin ölümünün ardından onun yürüttüğü görevi Dun Karm üstlenerek l-Għada tal-Kittieba tal-Malti'nin on beş sene boyunca başkanlığını yapmıştır (Cachia, 2011, s. 43, 46).

1921 yılında Malta, ilk defa kendi hükümet sorumlusuna sahip olmuş ve bu sebeple 1922'de Dun Karm, müziği Surmast Robert Samut'a ait olan *l-Innu Malti* isimli milli marşı yazmıştır (Cachia, 2011, s. 57). Ardından 1927 yılında yazdığı iki şiiri belki o dönemin en başarılı iki şiiridir. Bunlardan biri, bedeninin ölümünden sonra ruhun yaşamaya devam etmesini konu alan *Non Omnis Moriar* adlı şiirdir. Şiirin ismi, Latin şair Orazju'nun iki bin seneden fazla bir süre önce yazdığı bir kasidesinden alınmıştır (Cachia, 2011, s. 58; Galea, 1948, s. 89). Diğer şiiri *L-Għanja tar-Rebħa* ise 1565 yılındaki Büyük Osmanlı Kuşatması'nı anlatır (Cachia, 2011, s. 58). Dun Karm, şiirlerinde Malta tarihinin önemli

olaylarına yer vermiştir. Bunlardan biri de 1799'da Fransız işgalcilere karşı başkaldırmış Malta halkını anlatan *Wied Qirda* (1933) adlı şiiridir.

İlk kez 1935'te Laurent Ropa tarafından "millî şair" olarak adlandırılan (Cachia, 2011, s. 68) Dun Karm, Malta edebiyatına çok sayıda eseriyle büyük katkıda bulunmuştur. Millî şair unvanına sahip olmasının yanı sıra Malta'nın Chaucer'i olarak da anılır.

Ğuze Ellul Mercer (1897-1961) yazar kimliğinin yanı sıra siyasetçi ve gazeteci kimliğine de sahiptir. Aslında yazmaya başlaması da belki bu siyasetçi kimliği sayesinde olmuştur. Mensubu olduğu partinin gazetesinde makaleler yazarken *Il-Hmar*, *il-Kotra*, *il-Malti* gibi dergilerde kısa hikâyeler kaleme almaya başlamıştır. Ellul Mercer göze çarpan bir özelliğiyle çağdaşı yazarlardan ayrılır ki o da romantizm akımının etkisini sürdürdüğü bu dönemde realizm akımını benimsemiş olmasıdır. Friggieri, onun farklılığını "çağdaşlarıyla aynı kategoride değerlendirilse de popüler sınırların ötesine geçmiş ve romanın yapısına olmasa da kavramına daha modern ve farklı yaklaşımlar önermiştir" (Friggieri, 1984, s. 446) diyerek ifade eder. Diğerlerinden farklı olarak onun eserlerinde "geçmiş uzak değil, yakındır; tarihsel değil, sosyal bir boyut kazanır ve insanoğlu bir ulusun üyesi olarak değil, birey olarak görünür" (Friggieri, 1984, s. 446).

Edebî kariyerinin kabul edilen ilk örneği *Hrejef ta' Mingħul'dur* (1929). *Leli ta' Ħaż-Żgħir* (1938) psikolojik romana yöneliminde önemli bir adımdır (Friggieri, 1984, s. 446). *Leli ta' Ħaż-Żgħir*'de entelektüel Leli'nin yaşadığı cahil ve pasif köye ait olmadığı, onun bilgi birikiminin aslında kendisine adeta bir sürgün hayatı yaşattığı konusu ele alınır. Burada Ellul Mercer, Platon'un Devlet kitabındaki mağara alegorisine gönderme yapmaktadır. Ħaż-Żgħir köyündeki tüm insanlar arasında bir kişi ışığa ulaşmayı başarır. Bunun beraberinde getirdiği soyutlanma ve yanlış anlaşılmaya maruz kalan Leli'nin düşüncesiz bir topluluğun arasında iç alemini nasıl geliştireceği sorusu, romanın temel fikridir (Friggieri, 1984, s. 448).

"Ellul Mercer'in arayışı; felsefeyi inançla, bilimi dinle, ampirik veriyi metafizikle ve akıl yürütmeyi sezgiyle uzlaştırmaktır" (Friggieri, 1984, s. 446). Bu uzlaştırma da yazarın, bilimin temsili rolündeki roman kahramanına verdiği ve İncil'de "Tanrı bizimledir" anlamındaki Leli isminde (Friggieri, 1984, s. 448) dahi kendini göstermektedir.

Ellul Mercer'in *Leli ta' Ħaż-Żgħir*'i aynı yıl yayımlanmış Dun Karm'ın *il-Jien u lilhinn minnu*'su ile Karmenu Vassallo'nun *Nirien*' adlı eserinin 'anne' figürünü bir kurtuluş figürü olarak vermesi bakımından bu iki eser ortak özelliğe sahiptir. Ellul Mercer, romanda dindar bir kadın olan annesini melankoli içerisindeki oğluna dua ederek onun için en yüce mutluluğu isteyen bir figür olarak göstermiştir (Friggieri, 1995, s. 180).

Ağırlıklı olarak roman ve öykü türünde yazarak farklılığını ortaya koymuş Ellul Mercer, 19. yüzyıl sonunda Malta edebiyatında daha yeni yeni görünmeye başlayan roman türüne psikolojik roman kavramını getirmesi bakımından dikkat çeken isimlerdendir.

Rużar Briffa (1906-1963) daha öğrenciyken, fakülteden yakın arkadaşı Ğuze Bonnici ile birlikte hala varlığını sürdüren l-Għada tal-Malti-Universit n kurucularından olmuş, *Leħen il-Malti* dergisinin editörlüğünü üstlenmiş (Friggieri, 1995, s. 219-220) ve burada milliyetçi şiirler yayınlamaya başlamıştır. Briffa'nın şiirlerinin göze çarpan bir özelliği; samimi, içindekileri yansıtan ama aynı zamanda gizlilik de barındıran birer günlük görünümde olmasıdır. İlk evliliğinin otobiyografik

görünümü *Emmintek* (1944) şiiri (1995, s. 225) de bu duruma bir örnek niteliğindedir. Onun şiirlerinin; annesi ve babasını kaybetmesi, on yedi yıllık bir evlilikten sonra ilk eşinin ölümü, kendi hastalıkları vb. yaşadığı pek çok sıkıntı ve kederden beslendiğini söyleyebiliriz. Şiirlerinde yalnızlık duygusu da öne çıkmaktadır. Öyle ki “iletişim isteği yalnız bir ruhun gereği olarak yüzeye çıkar; waħdi (yalnız), waħdieni (tek), il-lejl (gece), il-bieraħ (dün) gibi kelimeler özellikle 1933-61 dönemindeki şiirlerinde yaygındır” (Friggieri, 1995, s. 231).

İkinci eşiyile 1952 yılında evlendiğinde Briffa, yeniden mutluluğu yakalamış ve bu duygu, o dönemdeki çok sayıda lirik şiirine yansımıştır. Üzüntü ya da sevinci, kalbinden geçenleri olduğu gibi şiire yansıtması bakımından Wordsworth’ün izinden gittiği görülmektedir (Friggieri, 1995, s. 225).

Briffa, mesleğinden dolayı pek çok ülke ve şehirde bulunmuştur. Bunlardan şiirlerinde izleri en çok görüleni, Palermo’dur, ancak ölümünden sonra yayınlanan bu şiirlerinden ilki, Meryem Ana’ya ithaf edilmiş *Jiena Raytek b’Libsa Sewda*’dır (Cassola, 2000, s. 111).

Mary Meylak (1905-1975) Malta edebiyatı tarihinde bilinen ilk kadın şairdir. Aynı zamanda bu Gozolu şair 20. yüzyılın ilk yarısındaki Romantik şairler arasında da tek kadın sesidir. Çağdaşı şairler, çalışmalarını Yunan ve İtalyan edebiyatının biçimlerine göre ortaya koyarken Meylak, Arap şiirinin vezin sisteminden etkilenmiştir. Şiirleri çoğunlukla güfte biçimindeki fantezi üzerine kuruludur. Ayrıca ilk şiir koleksiyonu *Pleġġ il-Hena*’da (1945) görüleceği üzere şiirlerinde yansımali sözcükler ve ses yinelemesini sıklıkla kullanmıştır. Şiirlerinde din, doğa, vatanseverlik, kadın gibi çeşitli temalar işlerken aşk temasını İngilizce şiirlerine saklamıştır (Borg, 2010, s. 61). Mary Meylak, şiirlerinde kadın temasına yer verse de ateşli bir kadın hakları savunucusu olmamıştır.

Eserlerinin büyük kısmı şiir türündedir fakat *Nokkla Sewda* (1958) adlı bir romanı da bulunmaktadır. Meylak, romanda geçen ailelerin hayal ürünü olduğunu kitabın önsözünde belirtse de Gozo’nun San Ġirgor gibi festivalleri, Vjatzku (Viaticum) gibi gelenekleri, soyadlarını ve geleneksel zihniyeti göstererek döneme ayna tutan pek çok özellik barındırır ve bu sebeple de gerçeğe yakın bir romandır (Borg, 2010, s. 66-67).

20. yüzyılın önceki yüzyıldan farkı edebî türlerdeki çeşitliliktir. Roman türü epey gelişmiş, oyun yazarlığına adım atılmıştır. Ayrıca Maltaca yazarların sayısı da büyük oranda artmıştır. Anton Buttigieg, Ġuże Galea, Ġwann Mamo ve Ninu Cremona bu dönemin diğer önemli isimleridir.

Malta’nın 1964 yılında bağımsız bir devlet olması edebî canlanmayı da beraberinde getirmiştir. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Malta edebiyatına etkili bir şekilde hükmeden Romantizm hareketi II. Dünya Savaşı sonrası varlığını yitirmiştir. Ancak iki savaş arası ve savaştan hemen sonraki dönemin reformcu yazarlarının alışılmamış çalışmalarını takip etmeyi reddeden Romantikler de bu dönemde görülmektedir. Bunlar arasında yaşamının büyük kısmını adasının dışında bir çevrede geçirmiş Gozolu şair Ġorġ Pisani en önemlisidir.

Ġorġ Pisani (1909-1999); halkın dili olan Maltacayı kullanmıştır, şiirinde yaygın olarak görülen mitolojik unsurlar, tipik olarak Akdeniz’e özgüdür. Bu Akdeniz ‘mizacı’, şairlerin doğum yerlerine olan kökleşmiş bağlarında, sadece adalıların anlayabileceği hastalıklı olmaya meyilli yoğun ilgede vurgulanır (Cassola, 2000, s. 78). Malta halkının geçmişini simgeleyen tarihî olaylar, mekânlar ve özellikleri etkili bir şekilde tasvir etmesiyle “İl-poeta ta’l-istorja u l-preistorja” (tarihin ve tarihöncesinin şairi) unvanını kazanmıştır. *La Valette, f’ Haġar Qim, Il-Ġgantija t’ Ġhawdex* ve *Ġħar Dalam* gibi şiirleri sayesinde

sadece hızla yok olan geçmişin anılarını yeniden canlandırmakla kalmaz bugünkü Malta ve Gozo toplumunun ortak sembolünü ve imgelemine vurgulamaya çalışır. Böylece geçmiş bugüne bağlayan devam zincirini ortaya çıkarır. Onun şiirlerinde geçmiş; yaşam tarzları, ayinler, dinî törenler, mitler, efsaneler ve destanlara dayanan ve onlardan beslenen basit kırsal toplulukların ilkel yapısıyla karakterize edilir. Bugün bile birbirine kenetlenmiş bir aile ve köy birliği içerisinde geçimini topraktan sağlayan Gozo toplumu, Katolik dinine içten inancını açıklamasına rağmen, hâlâ cadılarla ve siyahlara bürünmüş ruhlarla verimliliği getiren eski pagan ayinlerini hatırlatan Nadur festivalinde görülebileceği gibi pagan geçmişinin mirasını sürdürür (Cassola, 2000, s. 95, 97). Pisani, geçmişe bağlılığıyla bilinse de *Il-Għid taz- Żgħożija* şiirinde olduğu gibi şiirlerinde teknolojik gelişmelere ve modern yaşamın kolaylıklarına övgülerde bulunmuştur. Ancak bu övgü şekli, yeryüzüne ve birinin emeğinin meyvelerine derin bağlılık gösteren pagan kutlama biçimini anımsatır (Cassola, 2000, s. 99).

Farklı kültürlerden ve farklı bölgelerden pek çok şairin şiirine konu olmuş şarap teması ise Pisani'nin şiirlerinde ilkel ve kırsal toplumların da bir niteliği olan gerçeklik ve saflık özelliğiyle bilinen Gozo şarabı ile ilişkilendirilir. Bu şarap imgesi, "bir zamansızlığın ve dipsiz geçmişin içine daldırılmış cennet gibi bakire bir ada olan Gozo'nun resmini okuyucuya aktarma işlevini yerine getirir" (Cassola, 2000, s. 100).

Mitolojiye ve efsanelere başvurma Pisani'nin şiirlerinin olmazsa olmaz özelliğidir ve bu özellikle de Gozo'nun doğasında olan 'ilkelliği' vurgular. *Quddiem Tfajjel li Għadu Jitwieled* şiirinde ölümü kişileştirerek bir ata binmiş ölümün resmini, Mahşerin Dört Atlısı'nı andırır tarzda tasvir eder. Yahut da ölümü; taçları, krallıkları ve masum kuzuları, güçlü aslanları ve tüm şehirleri ayırım gözetmeksizin ezip parçalayan Ovidius'un meşhur ulu devi ile karşılaştırır (Cassola, 2000, s. 104).

Pisani, şiirlerini standart Maltacada yazmış ancak zaman zaman Gozo lehçesinin özelliklerini de göstermiştir (Cassola, 2000, s. 107). Saflık ve samimiyetle özdeşleştiği 'geçmiş' temasıyla öne çıkarken geçmiş ele alış tarzıyla da dikkat çeker. Paganlığı ve geçmişe bağlılığı, mitolojik unsurları fazlasıyla kullanması ve halk şarkılarına, geleneklere çokça göndermeler yapması, onu diğer şairlerden ayırır.

1960'ların jenerasyonu, teslimiyetçiliği ve yerleşmiş kalıpları reddetmiş, sanata canlılık ve görkem veren ortak devrimin gücüne inanmıştır. Bu genç Maltalı yazarların üzerinde yabancı edebiyatın etkileri büyük ölçüde Anglo-Amerikan'dır. Bu dönemde gerçekleşen göçler, artık gelişmiş ülkelere (Kanada, Kuzey Amerika, Avustralya, İngiltere) yönelik olduğundan edebiyata etkisi de farklı şekilde olmuştur. Bir yandan turizm ve sanayinin gelişmesiyle diğer yandan San Ġwann ve Santa Luċija gibi yeni kentsel bölgelerin oluşmasıyla 1950'ler ve 1960'larda Malta toplumunun değişen yapısı Maltalı yazarların yeni bir türünü meydana getirmiştir. Bu dönemin yazarları artık kendilerini bağımsızlık arzusu duyan halkın ortak destanını anlatmak yerine eserlerinde genellikle erkek olan kahraman, toplumun geri kalanından kendini koparmaya çalışan ve toplumun geleneksel inançlarından, dogmalarından ve hızla yok olan geçmişin fosilleşmiş kalıntılarından uzaklaşmaya çalışan bir bireydir (Cassola, 2000, s. 141).

Uzun süre sömürge devleti olan Malta'da bağımsızlık sonrası değişen ekonomik düzenin sonucu olarak büyük göçlerin yaşandığı bu dönemde göç teması yeniden en çok işlenen temalardan olmuştur. Alfred Sant (1948-), *L-Ewwel Weraq tal-Bajtar* adlı romanında kahraman Raymond'un derin kimlik bunalımı neticesinde çözümü yeni bir dünya düşüncesinde bulmasını anlatmıştır. Burada yazar, aynı

ailenin üç ferdi üzerinden zorunlu göç ile kişinin kendi seçimi olan göç arasındaki farklılık üzerinde durur (Cassola, 2000, s.142-143).

Eserlerinde göç temasına yer verenlerden bir diğeri Frans Sammut'tur (1945-2011). *Il-Gaġġa* (Kafes) adlı romanında fleşbek tekniğiyle kahramanı Fredu Gambin'i, tıpkı Sant'ın Raymond'u gibi, yaşama tutunabilmesi için tek çareyi göçte bulmuş bir kişilik olarak anlatır ancak buradaki göç, köy yaşamından şehir yaşamına bir geçiştir. Böylece yazar, 1960'lar Malta'sında şehir ile köy hayatı arasındaki ayrımlara da dikkat çekmiştir (Cassola, 2000, s. 145, 147).

Frans Sammut'un *Samuraj*'ında تنها mekân (çiftlik evi), kahraman Samwel'in sevgilisi Żabbet ile aşklarını yaşadıkları yer olarak sunulurken Oliver Friggieri'nin (1947-) *Il-Gidba* adlı romanında kahraman Natan, تنها mekâna (yine bir çiftlik evi) iletişim kuramadığı karısından kaçmak için ihtiyaç duyar (Cassola, 2000, s. 151). Aslında bu dönemin göç temasını ele alan -yukarıda sözü edilenler de dâhil olmak üzere- neredeyse tüm eserler kahramanlarının 'kaçış'ının herhangi bir problemini çözmediğini gösterir. Trevor Żahra'nın (1947-) *Ħdejn in-Nixxieġha*'sında da bu durum özetlenir (Cassola, 2000, s. 153). Modern Maltaca kurmacasının ana temasının insanın kendisini anlama acizliği ve sürekli bir kaçış olduğu söylenebilir.

Modernistler olarak da adlandırılan bu 1960'ların jenerasyonu, yenilik yanlısı olmalarına rağmen özellikle Rużar Briffa ve Ġuże Ellul Mercer gibi Romantik ve sosyal reformcu yazarlar mirası, küçük ama değerli edebî geleneği göz ardı etmemişlerdir. Bu yazarlardan bazıları; Mario Azzopardi, Victor Fenech, Joe Friggieri, Raymond Mahoney, Albert Marshall, Daniel Massa, Doreen Micallef, Achille Mizzi, Frans Sammut, Alfred Sant, Lilian Sciberras, Philip Sciberras, Lino Spiteri ve Trevor Żahra'dır.

Victor Fenech (1935-) çağdaşlarının 'depasse' (köhne) temalar olarak düşünmesine rağmen Fenech, eserlerinde klasik dönem şairlerinin ele aldığı din ve memleket konularına yer vermiştir. Ancak bu geleneksel konuları yeni ifade yollarıyla işlemiştir. Fenech, Maltacayı millî dili olduğu için kabul etmekle yetinmiş (Cassola, 2000, s. 158) ve eserlerini İngilizce vermiştir.

Makalenin kapsamına girmemesi sebebiyle Fenech'in eserlerinden burada ayrıntılı olarak bahsedilmeyecektir. Yine de Fenech'in ilk eserlerinin Maltaca olduğunu belirtmek ve bunlardan *Kwadru mis-Seklu Ġħoxrin*'den bahsetmek gerekir. Bu eserin "acı ve kinayeli sonuç bölümü, okuyucuyu uyarıcı bir sesle yere göğe sığdırılmayan gelişim yüzyılına aslında sadece keder ve ölüme öncülük ettiğini adeta haykırmıştır" (Cassola, 2000, s. 166). Bu ve sonraki İngilizce eserlerinde Fenech, insanlığın yozlaşma teması üzerinde durmuştur.

Mario Azzopardi (1950-) ise anlatıma yeni içerik ve biçim getiren Modernist yazarların öncüsüdür. Malta edebiyatının 'yaramaz çocuğu' olarak bilinir ve geleneklerle alay etmekten korkmamıştır. Kanada'da uzun yıllar bulunmuş ve bu süreçte Amerikalılara yakınlık duymuş, sonunda da kendini Beat Kuşağı tarafından başlatılan Amerikan ideogram şiir akımının (ideogrammic stream) içinde bulmuştur. Beat Kuşağına özgü doğaçlama ve coşkulu, isyankâr ifadeler ve senkop caz ritmi, ahenksiz ve keskin özneleri yan yana koyma Azzopardi'nin şiirlerinde rahatlıkla görülür (Falzon, 1986, s.19-20; Friggieri, 1995, s. 525). Bunun yanı sıra eserlerinin temelinde Fransız sürrealizminin etkisi de bulunmaktadır. Azzopardi, *Għaxar Varjazzjonijiet fuq l-Imhabba*, *Passività* şiirlerinde olduğu gibi nesnelere, kelimelere ve imgelere arasındaki normal ve mantıksal ilişkiyi yıkarak kendini dış gerçeklikten kurtarmıştır (Falzon, 1986, s. 22).

Şiirlerinde ele aldığı temalar arasında din genellikle kafir olduğu izlenimini uyandırır niteliktedir. Kadın temasına ve sosyal protestoya da şiirlerinde yer vermiştir. Etkilendiği metot ve akımlar sebebiyle “çarpık sözcük düzeni ve yan yana gelmiş çok anlamlı kelimeler” (Falzon, 1986, s. 37) ise Azzopardi’nin göze çarpan dil özelliğidir.

Malta Üniversitesinin ilk felsefe profesörü olması, ressam, tiyatro yönetmeni, oyun yazarı yönleriyle de bilinen şair Joe Friggieri (1946-), şiirlerinde fantastiğe yakın sürrealizm ile realizm arasındaki gerçek ‘hikâyeler’in anlatıcısıdır ve evreni ana yüz hatlarını iyi bilen bir ressam gibi resmeder (Friggieri, 1995, s. 616). Düşünüp sonuca varan bir filozofun, her şeyi imgesel metotla birbirine bağlayan bir şairin, empresyonist bir ressamın bütünü olan Friggieri, bütün bu özelliklerini eserlerinde bir araya getirmiştir. Onun metotları arasında tümevarım, çıkarım, diyalektik gibi birçok metot görülebilir. Friggieri anekdot, olay ve durumlarla birlikte temel felsefi ve teolojik gerçeklere sarılır (Friggieri, 1995, s. 616-617). Şiirlerinin teması ise çoğunlukla yalnızlık üzerinedir.

Intervalli, Kadenzi, Mitt Ħajku olmak üzere üç şiir kitabı, *Ħrejef għal Żmienna ve L-Istejjer tar-Ronnie* adlarında kısa hikâye koleksiyonu, *Mid-Djarju ta’ Sara, Tkun Darb Oħra Mikelang, Trappisti* gibi çok sayıda draması bulunmaktadır. Ayrıca Friggieri, Maltadaki ilk iki operanın, Charles Camilleri’nin *Il-Wegħda*’sının ve Ninu Cremona’nın *Il-Fidwa tal-Bdiewa*’sının librettolarını yazmıştır. *Il-Fidwa tal-Bdiewa*, 1913’te yazılmasına rağmen sahnelenmesi zor olmuş ve tamamı ancak 1970’te oynanmıştır. Fakat Malta tiyatrosunun ilk piyesi olarak düşünülmüş ve 1935’ten beri üniversitede okutulmaktadır (Cremona, 2014, s. 130).

Bağımsızlık sonrası dönem, Malta edebiyatında öncekilerden farklı olarak Maltaca oyun ve libretto yazımının daha yaygın ve gelişmiş durumda olduğu bir dönemdir. 19. yy. ve 20. yüzyılın ilk yarısında özellikle tiyatro için yazılan Maltaca eserlerin yazıldığı bilirse de bunların çoğu kayıptır ve mevcut olanların büyük kısmı da anonimdir. “Tiyatroda Malta dilinin kullanımı, başlangıçta İtalya’dan kaçan entelektüeller topluluğu tarafından teşvik edilen milliyetçilik düşüncesinden dolayı böyle yeni bir meşguliyete ters düşmüştür. Fakat yine o dönemde Luigi Rosato henüz 1839 yılında Royal Tiyatrosuna Maltaca gösteri getirirse de Maltaca tiyatro çoğunlukla halkın belli bir kesimini çekmeyi hedefler haldeydi” (Cremona, 2014, s. 131). Rosato, Maltalıların ülkeleri ve onurları için savaştığı Türklerin Malta istilasını konu alan Maltaca ilk uzun oyun *Katarina*’yı (1839) yazmış, komediden vatansever dramaya kadar nazım halinde Maltaca farklı gösteri türleri üretmiştir (Cremona, 2014, s. 132).

Maltaca oyunların nicelik bakımından eksikliği ve dramatik kalitesinin zayıf olması gibi sebeplerle, başarılı bir şekilde sahnelenebilecek edebî nitelikteki oyunlar elde edebilmek için büyük oranda çeviriye başvuranlar da olmuştur. “Bu yazarlar, yabancı tiyatro kazanımlarını Maltacaya uyarlamış ya da taklit etmiştir. Mikelang Borg, özellikle Fransız “vodvil” stilini izlemiş ve Georges Feydau’nun *La Dame de Chez Maxime*’inden örnek aldığı meşhur *Żeza tal-Flagship* de dâhil Maltacaya çeşitli Fransız oyunlarını uyarlamıştır” (Cremona, 2014, s. 131).

Bağımsızlık sonrası dönemde Malta tiyatrosundaki tek gelişme Maltaca metnin nitelik ve nicelik bakımından gelişmesi olmamıştır. “1947’de Malta’da genel oy hakkının kabulüyle kadın özgürlüğünün ilk adımlarını yansıtan sahnede kadının varlığı daha da artmıştır” (Cremona, 2014, s. 133). 19. yy. ve 20. yüzyılın başlarında Maltaca oyunlarda kadın rolleri çok azdır ve tiyatro topluluklarında bu rolleri oynayacak kadın da çok nadir olduğundan kadın rollerini genellikle erkekler oynamıştır. Ancak Malta’nın bağımsızlığıyla birlikte aktrislerin sayısı da ulusal düzeyde artmıştır; Ethel Farrugia, Terry

Bencini, Karmen Azzopardi, Antoinette Soler, Vitorin Galea, Marcelle Castillo vd. (Cremona, 2014, s. 134).

1960'lar sonrası Malta edebiyatında tiyatro kültürüne farklı bir soluk getiren önemli isimlerden biri de Francis Ebejer (1925-1993)'dir. Roman yazarı da olan Ebejer, romanlarını genellikle İngilizce kaleme aldığı için burada oyun yazarı kimliği üzerinde durulacaktır. Malta'nın önde gelen oyun yazarlarından ve sadece sahne oyunu değil, televizyon ve radyo oyunu da yazmıştır. 1950'lerde radyo için yazarken 1962'de doğrudan sahne için yazmaya başlamış ve bu tarihten itibaren oyun yazımı radikal bir değişime girmiştir. Oyunlarında sosyal meselelere değinirken çirkin şeyleri üstü kapalı bir ifadeyle değil, doğrudan, açık bir dil kullanarak ifade etmeyi seçmiş ve seyirciyi şaşırtmıştır (Cremona, 2014, s.136). Ayrıca Malta tiyatrosuna tezli oyunu tanıtan da Ebejer'dir. En önemli oyunları arasında Manoel Tiyatrosu'nun açılışında sahnelenen ödüllü oyunu *Vaganzi tas-Sajf, Boulevard ve Menz* bulunmaktadır. Bu oyunları çeşitli dillerde yayınlanmış ve sahnelenmiştir.

Ebejer'in yenilikleri tiyatroya yeni bir yazar, yönetmen ve aktör nesli de kazandırmıştır; genç yazarların önde gelenlerinden biri, Alfred Sant idi. O da Ebejer gibi oyun yazma becerisini radyo oyunları ile geliştirmiştir ancak 1996'da başbakan olmasıyla tiyatroya olan ilgisi kaybolmuştur. Edebî Rönesans Hareketinin üyelerinden Oreste Calleja da o dönem önde gelen oyun yazarlarından biridir; sahne, radyo ve televizyon için yazmıştır. Toplumunu ironik olarak ele almıştır. Doreen Micallef ise Maltaca tiyatroya kadına özgü meseleleri getirmiştir (Cremona, 2014, s.137).

Günümüz Maltalı yazarlarının önemli birkaç isminden biri olan Immanuel Mifsud (1967-); 2011 yılında Avrupa Birliği Edebiyat ödülünü kazanan ilk Maltalı yazardır. Filistin-Ürdün kökenli, Maltalı Walid Nabhan (1966-); yine bir göç olgusunun işlendiği *L-Eżodu taċ-Ċikonji* adlı romanı ile 2014 yılında Malta Ulusal Edebiyat ödülünü, 2017'de Avrupa Birliği Edebiyat ödülünü kazanmıştır. Malta edebiyatının eserlerini Arapçaya da çevirmiştir. Önde gelen kadın yazarlardan Lina Brockdorff'un (1930-) en önemli eseri ise *Il-Bieb Numru 11 u Stejjer Oħra*'dır.

Sözü edilen yazarların eserlerinin içeriği, etkilendiği akımlar veya dünya edebiyatları çerçevesinde bugünkü Malta edebiyatının özellikle İtalyan edebiyatından edindiği mirası harmanlayarak özgün edebî kültürlerini oluşturdukları söylenebilir. Bu kültürü oluştururken Amerikan ve İngiliz edebiyatının etkisine de girmişlerdir.

“Malta edebiyatının modern dönemi, İtalyan ve Malta unsurlarının bir birleşimi olan Akdeniz'in alt tabakasına diğer katmanların eklentisi ya da değişimidir. Friggieri, Maltalılar bir Akdeniz insanı olduğu için birçok yazarın Romantik hareketin inancına sadık kalmayı seçtiğini ve Malta edebiyatına modern sanatın özelliklerini tanıtan ve onu İngiliz ile Amerikan etkilerine açan 1960'lı yılların yeni akımlarına direnmeyi sürdürdüğünü ileri sürmüştür” (Ibid'den aktaran Grima, 2014, s. 169).

Ayrıca Friggieri, 1960'ların şiirini retorik, belagatli ve dokunaklı olarak değerlendirmiş ve bunun 20. yüzyılın Amerikan ve Avrupalı bazı büyük ustalarından etkilendiğini ifade etmiştir. “Yazarların Romantiklerin değerlerine ve kuramlarına saldırdığı 1960-70'leri kapsayan Modernizm edebiyatının ilk evresi ile lirik, duygusal ve içe dönük motifin bir kez daha egemen olduğu 1980-90'lardaki ikinci evresi arasında büyük farklılıklar görür” (aktaran Grima, 2014, s. 169-170). Bu farklılıkların en önemli sebebi Modernizmin ilk evresinde Amerika ve daha önce bahsedilen diğer bölgelere yapılan büyük göçler neticesinde gittikleri yerlerin edebî kültürüne bir özentiliğin olmasıdır. Ancak zamanla bu durum değişmiş ve bir Akdeniz insanı olarak Maltalılar, kendilerine yabancı olan kültür yerine yine bir

Akdeniz kültürü olan İtalyan ve hatta Yunan kültüründen özümstedikleri geleneklerine sahip çıkmışlardır.

Sonuç

Maltalı edebiyatçı ve araştırmacılar genellikle Malta edebiyatının ilk gerçek dilinin St. John Şövalyeleriyle gelen Toskana İtalyancası (Cassola, 1998-1999, s. 78) olduğunu düşünür. Bu düşüncede çok da haksız sayılmazlar çünkü Maltacanın yazı dili olarak kullanımına 16. yy.dan önce rastlanmadığı gibi 19. yüzyıla dek Maltaca edebî eser sayısının çok fazla olduğu da söylenemez. Oysa aynı dönemlerde (16-19 yy. arasında) Toskana İtalyancasında verilmiş çok sayıda eser bulunmaktadır.

Malta dilinde yazılmış edebî eserlerin G. A. Vassallo'nun öncülüğünde ancak 19. yüzyıl ortalarında yaygınlaşmışken Maltalıların tema bakımından yabancı taklidinden uzak ulusal bir edebiyat edinmelerinin ise 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştiği görülmektedir.

Risorgimento hareketi sırasında çok sayıda İtalyan yazar ve gazetecinin Malta'ya gelmesi neticesinde onların beraberinde gelen İtalyan edebî geleneği uzun yıllar Maltalı yazarlar üzerindeki etkisini sürdürmüştür. Malta edebiyatına büyük etki eden kültürel yansımalarından Rönesans, Barok ve Romantizmin de bu dönemden gelen bir İtalyan edebiyatı etkisi olduğu açıkça görülmektedir.

Aslında bağımsızlık sonrası dönem ya da Modernizm dönemi olarak da adlandırılan 1960 sonrası Malta edebiyatı, kendi içerisinde bir bölünme yaşamıştır. Çünkü bağımsızlıktan sonraki ilk yirmi yıl göçlerin etkisi sürdüğünden milliyetçilik duygusundan uzak ve aslında kendilerine tamamen yabancı bir kültürü, Anglo-Amerikan kültürünü, benimsemeye çalışan bir yazar kesimi vardır. Fakat yine bu dönem yazarları, sürrealizm ve empresyonizm gibi yeni akımları tanıtarak Malta edebiyatını belli sınırlardan kurtarmış ve zenginleştirmiştir. Ancak bu durumun taklidin ötesine geçip gelenekle modernin birleşerek Malta'nın edebî kültürünü yaratması neredeyse son kırk yılda mümkün olmuştur. Edebî kültürünü yakın zamanda edinmiş Malta edebiyat tarihi uzmanlar tarafından genel kabul görmüş belirli dönemlere ayrılmadığı gibi Malta edebiyat tarihi ile ilgili çalışmalar da kısıtlıdır.

Kaynakça

- Axiaq, J. (2005), *Dwardu Cachia 1857-1907*, Il-Furjana, Malta: Pubblikazzjoni APS Bank Ltd.
- Borg, O. (2010), *Minn Mary Meylak sa Simone Inguanez: Identitajiet u Perspettivi*, (Yayımlanmamış master tezi), Malta Üniversitesi, Malta.
- Cachia, Mons. L. (2011), *Dun Karm – Il-Ħajja tal-Poeta Nazzjonali*, Malta: Best Print Ltd.
- Cassar, M. (2007), Il-Konti Saint-Priest, Gioacchino Navarro, u l-Ewwel Poeziji ppubblikati bil-Malti, *Symposia Melitensia*, 4, 53-65.
- Cassola, A. (1998-1999), The Vision of the Muslim in Early Maltese Poetry (Eighteenth-Nineteenth Centuries), *Scripta Mediterranea*, XIX-XX, 77-92.
- Cassola, A. (2000), *The Literature of Malta: An Example of Unity in Diversity*, Malta: Minima Publishers.
- Cremona, V. A. (2014), Maltese Theatre, National Identity and Theatre in Maltese, *Melita Historica*, 16(3), 129-138.
- Caruana Dingli, P. (2018), The Culture of Writing in Late Sixteenth-Century Malta: Oliviero and Caterina Vasco's Charitable Deed, *International Institute for Baroque Studies*, 2(2), 47-62.
- Falzon, G. (1986), Rebel in the Mind: the Poetry of Mario Azzopardi, *Hyphen*, 5(1), 19-38.

- Frendo, H. (1978), Manwel Dimech: A Biography, *Heritage: an Encyclopedia of Maltese Culture and Civilization*, 1(16), 301-304.
- Friggieri, O. (1984), Portrait: Guze Ellul Mercer, *Civilization*, (16), 446-448.
- Friggieri, O. (1995), *L-Istudji Kritiċi Miġbura* (1.bs.), Gudja, Malta: Gutenberg Press.
- Friggieri, O. (1998), L-Istorja tal-Poezija Maltija, *Journal of Maltese Studies*, 25-26, 122-145.
- Friggieri, O. (2010), *Dizzjunarju ta' Termini Letterarji*, Malta: Klabb Kotba Maltin.
- Friggieri, O. (2016), *Il-Kantilena Ta' Pietru Caxaro: Interpretazzjoni Rinaxximentali*, Malta: Malta University Press.
- Galea, G. (1948), Il-poezija "Non Omnis Moriar" ta' Dun Karm, *Lehen il-Malti*, 209-211 (Lullju-Settembru), 89-91.
- Gatt, Ġ. (2010), Richard Taylor: Wiehed mill- 'Bennejja tal-Malti', *Il-Malti Rivista tal-Akkademija tal-Malti: Xogħlijiet magħzula ta' Ġuże Gatt*, Hargha speċjali LXXXI, 117-132.
- Grima, A. (2014), The Great Mediterranean Nation: Identity Constructs in Maltese Post Independence Literature, *Melita Historica*, 16(3), 157-174.
- Mizzi, L. F. (1923), *What is the Maltese Language*, Malta: Progress Printing-Press.
- Montebello, M. (2015), *Pietru Caxaru u l-Kantilena tiegħu* (2. bs.), Malta: Pubblikazzjoni Faraxa.
- Said, I. (2018), Franciscu Wzzinu, it-Traduttur tal-Ewwel Ktieb bil-Malti Stampat, *L-Aċcent*, (17), 57-64.
- De Soldanis, G. P. F. A., Bonamico vd. (1931), Tifkriet Ewlenija ta' Tqabbil Malti, *Lehen il-Malti*, (7), 3-24.
- Zammit, W. (2007), Three Published Books of Sermons Delivered in Malta between 1694 and 1754, *Symposia Melitensia*, 4, 123-130.